

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Ганус Людмили Михайлівни
«Конституційно-правовий механізм протидії гендерно зумовленому
насильству в Україні та державах-членах ЄС», подане на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Вивчення матеріалів дисертації, представленої Людмилою Ганус, дає підстави стверджувати, що авторкою проведено ґрунтовне комплексне дослідження актуальної теми, пов'язаної з формуванням ефективного механізму протидії гендерно зумовленому насильству в Україні з урахуванням європейських стандартів. Робота має важливе теоретичне та практичне значення для розвитку конституційно-правової науки, удосконалення національного законодавства та забезпечення належного захисту прав людини.

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження. Конституційне утвердження людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки як найвищої соціальної цінності обумовлює необхідність формування ефективних правових механізмів захисту прав особи в тому числі і від будь-яких форм насильства. Особливого значення набуває проблема протидії гендерно зумовленому насильству, яке сучасне міжнародне право розглядає не лише як порушення фундаментальних прав людини та прояв дискримінації та нерівності.

Актуальність дослідження істотно посилюється в умовах воєнного стану, коли кількість випадків домашнього та гендерно зумовленого насильства зростає, а забезпечення ефективного державного реагування набуває особливого значення. Одночасно Україна перебуває на етапі активної гармонізації законодавства до права ЄС та імплементації міжнародних стандартів захисту прав людини, зокрема після ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (далі- Стамбульська конвенція). Саме тому питання вдосконалення конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству є одним із важливих напрямів розвитку сучасної правової системи України.

Особливого значення дослідження гендерно зумовленого насильства набуває в контексті реалізації конституційного принципу верховенства права, забезпечення гендерної рівності та виконання Україною міжнародних зобов'язань, що випливають із Стамбульської конвенції, а також необхідності гармонізації національного законодавства до сучасних стандартів права ЄС. За таких умов комплексне наукове дослідження конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству є своєчасним і необхідним як для розвитку конституційно-правової науки, так і для вдосконалення правозастосовної практики.

Слід погодитися з авторкою, що сьогодні існує потреба переходу від фрагментарного нормативного регулювання до цілісної системи конституційно-правових гарантій, яка охоплювала б не лише заходи юридичної відповідальності, а й превентивні, інституційні, соціальні та правозахисні механізми.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених проблематиці гендерно зумовленого насильства у кримінально-правовому, кримінологічному, адміністративно-правовому та міжнародно-правовому аспектах, комплексні дослідження цієї проблематики крізь призму конституційного права практично відсутні. Саме це зумовлює наукову новизну та актуальність обраної теми

дисертаційного дослідження. Отже, тема дисертації є своєчасною, актуальною, має вагомe теоретичне та практичне значення і повністю відповідає сучасним потребам розвитку науки конституційного права.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння методологією наукової діяльності. Аналіз змісту дисертації свідчить, що здобувачкою повною мірою досягнуто поставленої мети дослідження та виконано визначені наукові завдання. Авторкою здійснено комплексний аналіз теоретичних засад гендерної рівності, позитивних зобов'язань держави у сфері захисту від гендерно зумовленого насильства, досліджено структуру конституційно-правового механізму його протидії, проведено порівняльно-правовий аналіз моделей держав-членів ЄС та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства.

Позитивно слід оцінити логіку побудови дисертації. Структура роботи є послідовною: від загальнотеоретичних аспектів авторка переходить до аналізу національної та європейської моделей протидії гендерно зумовленому насильству, а завершує дослідження розробленням напрямів удосконалення конституційно-правового механізму в Україні. Така побудова забезпечує внутрішню узгодженість роботи та сприяє досягненню поставленої мети.

На особливу увагу заслуговує використання широкого методологічного інструментарію. Авторкою застосовано системний, діалектичний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, структурно-функціональний методи, а також метод правового моделювання та прогнозування. Вдалим є використання міждисциплінарного підходу, який дозволив поєднати конституційно-правовий аналіз із сучасними концепціями гендерних досліджень та міжнародними стандартами захисту прав людини.

Водночас позитивною рисою дисертації є широке використання практики Європейського суду з прав людини, положень Стамбульської конвенції, документів Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи та права ЄС. Це свідчить про високий рівень опрацювання джерельної бази та належне володіння сучасною методологією порівняльно-правових досліджень.

Загалом зміст дисертації підтверджує достатній рівень наукової підготовки здобувачки, її здатність самостійно проводити комплексні наукові дослідження, критично аналізувати існуючі доктринальні підходи та формулювати власні науково обґрунтовані висновки.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження визначається комплексним підходом до осмислення конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству як самостійного об'єкта конституційно-правової науки. На відміну від більшості наукових праць, у яких проблема розглядається переважно через призму кримінального, адміністративного чи міжнародного права, авторка досліджує її саме в контексті конституційних гарантій прав людини, позитивних зобов'язань держави та європейських стандартів захисту прав людини.

Безумовний науковий інтерес становить запропонована дисертанткою концептуальна модель конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству, яка поєднує нормативний, інституційний та процедурний компоненти в єдину систему забезпечення прав людини. Запропонований підхід дозволяє розглядати відповідний механізм не як сукупність окремих правових

засобів, а як цілісну систему реалізації позитивних обов'язків держави щодо запобігання насильству, захисту постраждалих осіб та гарантування ефективного доступу до правосуддя.

Позитивної оцінки заслуговує обґрунтування необхідності переходу від формальної рівності до матеріальної рівності, що відповідає сучасним підходам ЄС, Ради Європи та практиці Європейського суду з прав людини. Авторка переконливо доводить, що ефективна протидія гендерно зумовленому насильству неможлива виключно шляхом удосконалення законодавства без одночасного розвитку інституційних гарантій, спеціалізованих механізмів захисту та міжвідомчої взаємодії.

Науковою новизною також характеризуються запропоновані напрями імплементації положень Стамбульської конвенції до національного законодавства, рекомендації щодо розвитку жертвоцентричного правосуддя, удосконалення механізмів міжвідомчої координації та розвитку спеціалізованої інфраструктури підтримки постраждалих осіб. Зазначені положення мають не лише теоретичне, а й прикладне значення для подальшого реформування системи захисту прав людини в Україні.

Особливо слід відзначити проведений авторкою порівняльно-правовий аналіз моделей протидії гендерно зумовленому насильству в державах-членах ЄС. Це дозволило не лише виявити сучасні тенденції розвитку національного законодавства, а й сформулювати практичні рекомендації щодо використання позитивного досвіду Німеччини, Франції, Іспанії та Швеції в українських умовах.

Загалом результати дослідження мають достатній рівень наукової новизни, є самостійними та істотно розширюють сучасні наукові уявлення про конституційно-правовий механізм протидії гендерно зумовленому насильству.

Наукова обґрунтованість результатів та їх відповідність темі дисертації.

Основні положення, висновки та рекомендації дисертації є достатньо аргументованими та ґрунтуються на комплексному аналізі Конституції України, міжнародно-правових актів, права ЄС, законодавства України та держав-членів ЄС, практики Європейського суду з прав людини, а також сучасних доктринальних джерел.

Виклад матеріалу є логічним і послідовним. Кожний розділ дисертації органічно пов'язаний із попереднім та забезпечує поступове розкриття предмета дослідження. Висновки до розділів відповідають змісту проведеного аналізу, а загальні висновки логічно випливають із результатів дослідження.

Авторка не обмежується аналізом чинного законодавства, а здійснює критичне осмислення існуючих наукових концепцій, формулює власні визначення, пропонує напрями вдосконалення законодавства та інституційної системи протидії гендерно зумовленому насильству. Це свідчить про достатній рівень наукової зрілості здобувачки та її здатність до самостійної науково-дослідної роботи.

Зміст дисертації повністю відповідає її назві, а отримані результати безпосередньо пов'язані з вирішенням поставлених у роботі завдань.

Достовірність наукових положень та практичне значення результатів забезпечується широкою джерельною базою, використанням сучасних методів наукового пізнання та комплексним порівняльно-правовим аналізом. Під час підготовки дисертації авторкою використано положення Конституції України, міжнародних договорів, нормативно-правових актів України, документів

Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, ЄС, практику Європейського суду з прав людини та значний масив наукової літератури.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що сформульовані авторкою пропозиції можуть бути використані у нормотворчій діяльності під час подальшого вдосконалення законодавства у сфері запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству, у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, правоохоронних органів, судів, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти юридичного профілю.

Важливим практичним результатом дослідження є орієнтація запропонованих рекомендацій на реальне забезпечення прав постраждалих осіб, удосконалення міжвідомчої взаємодії, впровадження жертвоцентричного підходу та гармонізацію національного законодавства із європейськими стандартами.

Достовірність наукових положень також забезпечується чіткою логікою побудови дисертації, послідовністю викладу матеріалу, взаємоузгодженістю її структурних елементів та використанням комплексного методологічного підходу до дослідження гендерно зумовленому насильству.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження у наукових публікаціях. Основні результати дисертаційного дослідження достатньою мірою висвітлено у 11 наукових публікаціях, серед яких 5 статей у фахових наукових виданнях України та 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Це свідчить про належну апробацію отриманих результатів та відповідність вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає у розвитку сучасної науки конституційного права шляхом комплексного осмислення конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству як складової системи забезпечення та захисту прав і свобод людини. Сформульовані авторкою наукові положення, висновки та рекомендації розширюють сучасні доктринальні уявлення про конституційно-правову природу позитивних зобов'язань держави щодо запобігання гендерно зумовленому насильству, зміст відповідного конституційно-правового механізму, особливості його функціонування в Україні та напрями його вдосконалення з урахуванням європейських стандартів і міжнародно-правових зобов'язань України.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання:

- у науково-дослідній діяльності – для подальших досліджень проблем конституційно-правового забезпечення гендерної рівності, захисту прав людини, удосконалення механізмів запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству, а також розвитку науки конституційного права;

- у нормотворчій діяльності – під час удосконалення законодавства України у сфері запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству, імплементації положень Стамбульської конвенції, гармонізації національного законодавства з правом ЄС та виконання міжнародних зобов'язань України у сфері захисту прав людини;

- у правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів і судів щодо реалізації конституційних гарантій захисту осіб, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, а також забезпечення

ефективної міжвідомчої взаємодії суб'єктів, уповноважених на запобігання та протидію цьому явищу;

– в освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Конституційне право України», «Захист прав людини в правоохоронній діяльності», «Міжнародний захист прав людини», «Гендерна рівність та заборона дискримінації в правоохоронній діяльності», підготовки підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, а також у подальшій науковій діяльності.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертаційної роботи Людмили Ганус дає підстави стверджувати, що під час її підготовки авторкою дотримано принципів академічної доброчесності. Використання наукових положень, ідей, результатів досліджень та інших матеріалів супроводжується належними посиланнями на відповідні джерела, що відповідає вимогам академічної етики, законодавства України у сфері авторського права та загальновизнаним стандартам здійснення наукових досліджень.

Під час ознайомлення з дисертацією не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації чи інших порушень принципів академічної доброчесності. Це свідчить про самостійний характер виконаного дослідження, належний рівень наукової культури здобувачки, коректність використання наукових джерел та достовірність отриманих результатів.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Ганус Людмили Михайлівни, слід зазначити, що окремі його положення мають дискусійний характер і можуть стати предметом подальших наукових досліджень.

По-перше, аналізуючи позитивні зобов'язання держави щодо захисту від гендерно зумовленого насильства, авторка обґрунтовано розглядає їх як конституційний обов'язок держави. Проте в роботі недостатньо уваги приділено визначенню меж таких позитивних зобов'язань та критеріям оцінки їх належного виконання. Зокрема, доцільно було б ширше проаналізувати підходи Європейського суду з прав людини щодо стандарту належної обачності як критерію відповідальності держави за неналежне реагування на випадки гендерно зумовленого насильства.

По-друге, у підрозділі 2.3, присвяченому інституційним основам реалізації конституційно-правового механізму на досвіді держав - членів ЄС та України, наведено ґрунтовний аналіз компетенції окремих органів публічної влади. Водночас поза належною увагою залишилося питання координації діяльності цих суб'єктів, розмежування їх повноважень та юридичної відповідальності у випадках неналежного виконання позитивних зобов'язань держави.

По-третє, авторка пропонує напрями вдосконалення конституційних гарантій захисту прав постраждалих від гендерно зумовленого насильства. Разом із тим у дисертації недостатньо уваги приділено конституційно-правовим гарантіям захисту окремих найбільш уразливих категорій осіб, зокрема внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, осіб з інвалідністю та дітей, які в умовах збройної агресії потребують додаткових механізмів правового захисту. Розгляд цього питання значно посилив би практичну спрямованість дослідження.

По-четверте, авторка обґрунтовує необхідність подальшої імплементації положень Стамбульської конвенції в національне законодавство та пропонує низку законодавчих змін. Разом із тим окремі рекомендації сформульовані на

концептуальному рівні й не завжди супроводжуються аналізом механізмів їх практичної реалізації. Зокрема, дисертація виграла б від більш детального обґрунтування порядку функціонування запропонованого єдиного державного реєстру випадків гендерно зумовленого насильства, визначення його адміністратора, обсягу повноважень суб'єктів доступу до інформації та співвідношення із законодавством про захист персональних даних.

У дисертації значна увага приділена нормативному та інституційному аспектам функціонування конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству. Разом із тим меншою мірою досліджено питання оцінювання ефективності його функціонування. На нашу думку, практична цінність роботи була б ще вищою, якби авторка запропонувала систему критеріїв або індикаторів оцінювання ефективності реалізації позитивних зобов'язань держави у цій сфері, що дозволило б здійснювати об'єктивний моніторинг виконання міжнародних стандартів та оцінювати результативність державної політики.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження та можуть бути враховані авторкою під час подальшої наукової діяльності.

Загальна оцінка дисертаційного дослідження та його відповідність встановленим вимогам. Дисертація Ганус Людмили Михайлівни «Конституційно-правовий механізм протидії гендерно зумовленому насильству в Україні та країнах ЄС» є завершеним, самостійним і цілісним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе теоретичне та практичне значення для розвитку науки конституційного права, удосконалення механізмів захисту прав людини та формування сучасної державної політики у сфері запобігання й протидії гендерно зумовленому насильству.

Висловлені у рецензії зауваження мають виключно дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, не знижують наукової цінності отриманих результатів та можуть бути враховані автором у подальших наукових дослідженнях.

Дисертаційна робота Ганус Людмили Михайлівни відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а також Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її авторка Ганус Людмили Михайлівни заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**Завідувач кафедри конституційного права
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент**

Катерина СЬОХ